

Հ Ո Դ Վ Ա Ծ Ն Ե Ր . C T A T Ե Մ . A R T I C L E S .

**ՀԱՅԵՐԵՆՈՒՄ ՌՈՒՍԵՐԵՆԻ ՄԻՋՆՈՐԴՈՒԹՅԱՄԲ ԿԱՏԱՐՎԱԾ
ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՓՈԽԱՌՈՒԹՈՒՆՆԵՐ
ՍՈՆԱ ՄԻՔԱՅԵԼՅԱՆ**

ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվ. լեզվի ինստիտուտ
Ավագ գիտաշխատող, ք. գ. թ., դոցենտ
sonmiq20@gmail.com

Համառոտագիր

«Կոնտակտային» լեզվաբանության՝ որպես լեզվում փոխառությունների ուսումնասիրության վերաբերյալ գիտության հիմնական հասկացությունների բնորոշումները (փոխատու լեզու, փոխառու լեզու, հնչյունական հարմարեցում, բառիմաստային փոփոխություն) հստակեցված են: Այդուհանդերձ, դեռևս ոչ լիարժեքորեն է պարզաբանված փոխառության գործընթացում միջնորդ լեզվի դերի և ազդեցության բնորոշման հարցը. արդյո՞ք որպես փոխառության սկզբնաղբյուր պետք է համարել այն լեզուն, որում առկա է նախատիպը, թե՞ լեզուն, որն էական ազդեցություն է ունեցել փոխառվող բառային միավորի ձևի և բովանդակության պլանների փոփոխության վրա:

Աշխատանքում ուսումնասիրվում են ռուսերենի միջնորդությամբ հայերենին անցած արաբերեն ծագման փոխառություններ: Ուսումնասիրության նպատակն է վեր հանել այն փոփոխությունները, որոնք տեղի են ունեցել արաբերեն բառերի փոխառման և փոխառու լեզվին հարմարեցման ընթացքում, իսկ արդիականությունը պայմանավորված է նրանով, որ հայերենում արաբերենի միջնորդավորված փոխառությունները գրեթե ուսումնասիրված չեն: Դրանից ելնելով՝ փորձ է արվում զուգադրաբար վերլուծել փոխատու, միջնորդ և փոխառու լեզուներում հնչյունական, ինչպես նաև բառիմաստային դրսևորումներն ու փոփոխությունները: Ինչպես ցույց են տալիս ուսումնասիրության արդյունքները, միջնորդավորված փոխառությունները հաճախ կրում են միջնորդ լեզվի (լեզուների) ազդեցությունը:

Բանալի բառեր և բառակապակցություններ. փոխառություն, փոխատու լեզու, փոխառու լեզու, միջնորդ լեզու, բառիմաստային քննություն:

**ARABIC BORROWINGS IN THE ARMENIAN LANGUAGE
BORROWED FROM RUSSIAN**

SONA MIKAYELYAN

NAS RA Institute of Language after H. Acharyan
Senior researcher, Ph.D., Associate professor
sonmiq20@gmail.com

Abstract

The definitions of the basic concepts of “contact” linguistics (source language, borrower language, phonetic adaptation, semantic change, etc.), as a science studying borrowings in a language, have been developed. However, the question of determining the role and influence of the intermediary language in the process of borrowing remains unclear: whether to consider the source of borrowing as the language in which the prototype exists, or the language that had a significant impact on changing the general description of the phonetic structure and semantic content of the borrowed lexical unit.

This paper examines lexical units of Arabic origin that entered the Armenian language through Russian. The purpose of the study is to identify the major changes that have occurred as a result of the borrowing process and assimilation of lexemes of Arabic origin in the Armenian language. The scientific novelty of this study is due to the almost unexplored indirectly borrowed lexemes of Arabic origin in the Armenian language. An attempt is made to comparatively analyze phonetic changes, as well as the semantic field of lexemes in the source language, intermediary language, and the borrower language. The results show that indirectly borrowed lexical units were influenced by the intermediary language.

Key words and phrases: borrowing, donor language, borrowing language, intermediary language, semantic study.

**АРАБСКИЕ ЗАИМСТВОВАНИЯ В АРМЯНСКОМ ЯЗЫКЕ,
ВОШЕДШИЕ ПРИ ПОСРЕДСТВЕ РУССКОГО**

СОНА МИКАЕЛЯН

Институт языка им. Р. Ачаряна НАН РА
Старший научный сотрудник, к.ф.н., доцент
sonmiq20@gmail.com

Аннотация

Основные понятия “контактной” лингвистики (язык-источник, язык-рецептор, фонетические адаптации и т.д.), как о науке, которая изучает заимствованные элементы в языке, разработаны. Однако вопрос определения роли и влияния языка-посредника в процессе заимствования остается невыясненным: считать ли источником заимствования язык, в котором присутствует прототип, или же язык, оказавший существенное влияние на изменение плана содержания и плана выражения заимствованной лексической единицы.

В работе рассматриваются лексические единицы арабского происхождения, которые при посредстве русского вошли в армянский язык. Цель исследования - выявить те существующие изменения, которые произошли в результате вхождения и ассимиляции лексем арабского происхождения в армянский язык. Научная новизна исследования заключается в анализе почти не изученных, опосредованно заимствованных лексем арабского происхождения. Делается попытка сопоставительно проанализировать фонетические изменения, а также семантическое поле лексем в языке-источнике, в языке-посреднике и в языке-рецепторе. Как показывают результаты, опосредованно заимствованные лексические единицы часто испытывали влияние языка-посредника.

Ключевые слова и словосочетания: заимствование, язык-донор, заимствующий язык, язык-посредник, семантический анализ.

Ներածություն

Լեզվի բառապաշարը՝ որպես անընդհատ փոփոխվող և զարգացող համակարգ, ներառում է բնիկ և փոխառյալ բառաշերտեր: Փոխառության գործընթացն ընդունված է բաժանել երկու՝ ներքին և արտաքին տեսակների: Ներքին փոխառությունը ենթադրում է ազգային լեզվաշերտերից (բարբառ, ժարգոն) տարբեր միավորների անցումը, ընդգրկումը գրական լեզվի մեջ, իսկ արտաքին փոխառություն ասելով առավել ընդհանուր բնորոշմամբ նկատի է առնվում լեզվական տարրերի (բառ, հնչյույթ, նշանակություն, մոդել) շարժը մի համակարգից մյուսը [9, էջ 13]: Այն տեղի է ունենում լեզվական շփումների հետևանքով, արտալեզվական՝ պատմական, քաղաքական, տնտեսական, մշակութային գործոնների համատեքստում: Հարկ է նշել, որ հասարակության զարգացման տարբեր փուլերում փոխառությունները «ներմուծվում են» լեզվի մեջ ոչ հավասարաչափ, և դրանք գործածողները հասարակության ոչ բոլոր շերտերն են:

«Կոնտակտային» լեզվաբանությունը՝ որպես լեզվաբանական առանձին գիտաճյուղ, զարգացել է XIX-րդ դ. 2-րդ կեսից, երբ գիտնականների հետաքրքրության տիրույթում հայտնվեցին լեզվական շփումները, որոնք դրսևորվում էին խոսողի կողմից մեկից ավելի լեզուների կամ դրանց տարրերի կիրառմամբ: Այս համատեքստում է, մասնավորապես, Է. Սեպիրն իր «Լեզու. խոսքի ուսումնասիրության ներածություն» աշխատության մեջ կիրառել «լեզվական փոխառություն» եզրույթը՝ համարելով, որ փոխառություններն արտահայտություններ են, որոնց միջոցով տեղի է ունենում «լեզվական շփումը» [10, էջ 156]: Արդի փուլում «կոն-

տակտային» լեզվաբանությունը բնութագրվում է միջգիտակարգայնությամբ, քանի որ ուսումնասիրության առարկա են ոչ միայն փոխառությունն ինքնին, այլև այն պայմաններն ու հանգամանքները, որոնց համատեքստում տեղի են ունենում լեզվական շփումները, քանի որ փոխառության գործընթացը չի կարող դիտարկվել հասարակական համատեքստից դուրս:

Ներկայումս «կոնտակտային» լեզվաբանության՝ որպես լեզվում փոխառությունների ուսումնասիրության վերաբերյալ գիտության հիմնական հասկացությունների բնորոշումները (փոխատու լեզու, փոխառու լեզու, հնչյունական հարմարեցում, բառիմաստային փոփոխություն) հրստակ են: Այդուհանդերձ, դեռևս ոչ լիարժեքորեն է պարզաբանված փոխառության գործընթացում միջնորդ լեզվի դերի և ազդեցության բնորոշման հարցը. արդյո՞ք որպես փոխառության սկզբնաղբյուր պետք է համարել լեզուն, որում առկա է նախատիպը, թե՞ լեզուն, որն էական ազդեցություն է ունեցել փոխառվող բառային միավորի ձևի և բովանդակության պլանների փոփոխության վրա [9, էջ 17]: Այս առումով հետազոտողների տեսակետներն ու տարաբնույթ բառարանագրական աղբյուրներում վկայված տվյալները չեն նույնանում: Խոսքը հատկապես բացատրական, օտար լեզուների բառարանների մասին է, քանի որ ստուգաբանական բառարանները, իրենց բնույթով պայմանավորված, առավել հավաստի և հիմնավոր տվյալներ են ներկայացնում:

Հայերենի փոխառյալ բառապաշարի տարբեր շերտեր ներառում են նաև արաբերենից կատարված անմիջական և միջնորդավորված փոխառություններ: Վերջիններիս վերաբերյալ ուսումնասիրություններ գրեթե չեն կատարվել, չեն որոշվել միջնորդ լեզուները, արաբերեն ծագման այս կամ այն բառի՝ հայերենի մեջ թափանցելու ուղիները: Փոխառյալ մի բառաշերտ անվանվում է «արաբապարսկաթուրքական» բառեր կամ օսմանիզմներ: Ռուսերենի միջնորդությամբ հայերենին անցած արաբերեն ծագման բառերին անդրադարձ առհասարակ չի կատարվել: Ուսումնասիրության նպատակն է ներկայացնել այդ բառապաշարը, քանի որ այն հատկապես արդի բանավոր խոսքում հիմնականում կիրառվելի է, որոշել, թե հնչյունական և բառիմաստային ինչպիսի փոփոխություններ են կրել բառային այդ միավորները, և ինչ ազդեցություն է ունեցել միջնորդ լեզուն (լեզուները):

Ուսումնասիրության մեթոդը

Ուսումնասիրությունը կատարվել է լեզուների ուսումնասիրման նկարագրական-վերլուծական, զուգադրական մեթոդներով: Լեզվական նյութը հավաքվել է հայերենի հիմնարար բառարանագրական աղբյուրներից՝ համատարած ընտրանքի սկզբունքով:

Ուսումնասիրության տեսամեթոդական հիմքեր

Թեև ռուս և արաբ լեզվակիրները միևնույն տարածքում համատեղ երբևէ չեն բնակվել, ռուս-արաբական լեզվական շփումները վաղ շրջանից են սկիզբ առնում: Մի շարք հետազոտողներ դրանց ելակետ են համարում XI-XII դդ., երբ ռուս առևտրականները սերտ առևտրային կապեր էին հաստատել արաբների հետ [8, էջ 6125]: Ավելի ուշ (հատկապես՝ թաթար-մոնղոլական նվաճումների շրջանում) արաբերեն փոխառությունները թափանցել են ռուսերեն թյուրքական լեզուների միջոցով [11, էջ 377]: Սկսած XVIII դ.՝ պետրոսյան բարեփոխումների ընթացքում և հաջորդ հարյուրամյակում, ռուսերենը բավականաչափ արաբերեն բառեր է փոխառել ֆրանսերենից, հոլանդերենից, անգլերենից և արևմտաեվրոպական այլ լեզուներից: Տարբեր հաշվումների համաձայն՝ ռուսերենին արաբերենից անցել է ավելի քան 450 բառային միավոր [7, էջ 76]: Դրանք հիմնականում գիտության տարբեր ոլորտներին առնչվող եզրույթներ են, ինչպես նաև առօրյա-խոսակցական բառաշերտի մաս կազմող բառեր: Քանի որ ռուս-արաբական անմիջական շփումներ գրեթե չեն եղել, ռուսերենում արաբերեն բառերի գերակշիռ մասը փոխառվել է թյուրքական և եվրոպական լեզուներով միջնորդավորված: Օրինակ՝ թյուրքական լեզուներից են անցել *հալվա*, *մաղարիչ*, *խալաթ*, ֆրանսերենից՝ *սիրոպ*, *էլիկսիր*, *ժակետ*, *թալիսման*, *արսենալ*, անգլերենից՝ *կոֆե*, *սաֆարի*, գերմաներենից՝ *տարա*, *մապրաս*, *ալգեբրա*, *բալզամ*, լեհերենից՝ *սոլաս*, *ցիֆրա* և այլ բառեր [11, էջ 377-378]:

Նախորդ դարում՝ պատմական հանգամանքների բերումով ձևավորված հայ-ռուսական համակեցության պայմաններում, ռուսերենից բազմաթիվ փոխառություններ են անցել հայերենին. դրանց թվում են նաև արաբերեն ծագում ունեցող բառեր: Ուստի եթե արաբական անմիջական փոխառություններ կարելի է հանդիպել դեռևս միջնադարյան հայ մատենագրության մեջ, ապա ռուսերենով միջնորդավորված բառեր

վկայված են XX դ. 2-րդ կեսի և XXI դ. սկզբի բառարանագրական աղբյուրներում:

Ուսումնասիրության հիմք են հանդիսացել Հ. Աճառյանի «Հայերեն արմատական բառարանը», Ստ. Մալխասյանցի «Հայերէն բացատրական բառարանը», Գ. Զահուկյանի «Հայերեն ստուգաբանական բառարանը», Էդ. Աղայանի «Արդի հայերենի բառարանը», Հ. Հայրապետյանի «Օտար լեզուների բառարանը», «Հայոց լեզվի բարբառային բառարանը» և բառարանագրական այլ աղբյուրներ: Դրանցից առանձնացվել են գրեթե երեք տասնյակ արաբերեն ծագման՝ ռուսերենի միջնորդությամբ հայերենի տարբեր բառաշերտերին անցած բառեր: Ուսումնասիրությունից դուրս են թողնվել հատկական փոխառությունները, նաև բառային այնպիսի միավորներ, որոնց արաբական ծագման վերաբերյալ ռուսերենի ստուգաբանական աղբյուրներում տարակարծություններ կան: Դրանց մի մասը թեև արդի հայերենում ունի համարժեքներ, սակայն փոխառյալ որոշ բառեր զուգահեռ կիրառվում են գրական կամ առօրյա-խոսակցական բառապաշարում:

Արդյունքներ

Ռուսերենի միջնորդությամբ հայերենի տարբեր բառաշերտերին են անցել *ալկոհոլ*, *արսենալ*, *ադմիրալ*, *ալմանախ*, *ալգորիթմ*, *ազիմուր*, *զենիթ*, *բենզին*, *սիրոպ*, *թալիսման*, *փարա* և այլ բառեր: Ինչպես ցույց է տալիս ուսումնասիրությունը, դրանք հայերենին անցել են միջնորդ լեզվի (լեզուների) ազդեցությամբ՝ և՛ ձևի, և՛ բովանդակության պլաններում կրած փոփոխություններով: Մասնավորապես, հիմնականում կորցրել են սեմական լեզուներին բնորոշ եռաբաղաձայն արմատի և նրանից ածանցվող բառակազմական կաղապարների կառուցվածքը: Նաև արաբերենում բառակապակցությամբ արտահայտված միավորները սերտաճել են միմյանց հետ՝ կազմելով բառային մեկ միավոր: Որոշ բառեր միջնորդ լեզուներում ձեռք են բերել նոր իմաստներ, կիրառվել փոխաբերական իմաստներով: Արաբերեն բառերի հնչյունական կազմը ևս մեծապես փոխվել է: Հաճախ միջնորդ լեզվի ազդեցությունն այնքան մեծ է, որ ոչ ստուգաբանական մակարդակում, բառային միավորի պատմական զարգացմանը տեղյակ չլինելու պարագայում արաբական նախաձևերի վերականգնումը բավական բարդ է: Դիտարկենք մի քանի օրինակ. *արսենալ* բառը հայերենում արձանագրված է «զենքի պահեստ,

զինապահեստ» իմաստներով: Ստ. Մալխասյանցի «Հայերենի բացատրական բառարան»-ում (այսուհետ՝ ՀԲԲ) տրվում է, որ բառը ռուսերենի միջոցով ֆրանսերենից անցել է հայերենին: Նույնը նշվում է նաև «Օտար բառերի բառարան»-ում (այսուհետ՝ ՕԲԲ): Այլ բառարաններում այն կամ արձանագրված չէ, կամ չի նշվում, թե որ լեզվի միջոցով է անցել հայերենին: Ուշագրավ է, որ բառն առաջացել է արաբերեն *دار الصناعة* (dār uṣ-ṣinā'a) բառակապակցությունից, որը բառացի նշանակում է «արտադրության տուն»: Բառիմաստի լայնացմամբ՝ «զենքի արտադրամաս, պահոց» կիրառությունը ձեռք է բերել անգլերենում՝ անցնելով այլ լեզուների, նաև ռուսերենին, այնուհետև՝ հայերենին: Նկատելի է միջնորդ լեզվի (լեզուների) ազդեցությունը բառի հնչյունական կազմի, քերականական կառուցվածքի, բառիմաստի կրած փոփոխությունների վրա:

Հայերենում արձանագրված մեկ այլ բառ՝ *զենիթ*, ունի աստղագիտական եզրույթի կիրառություն՝ «երկնքի այն կետը, որ գազաթափայաց ուղղությամբ գտնվում է դիտողի գլխի վրա» իմաստով: Ստ. Մալխասյանցի բառարանում արձանագրվում է, որ այն արաբերեն *سَمْت* (samt) բառն է՝ «ճանապարհ, ուղի» իմաստով, սակայն չի նշվում, թե որ լեզվի միջնորդությամբ է անցել հայերենին: Հատկանշական է, որ բառն աստղագիտական եզրույթի իմաստ ձեռք է բերել արաբերեն *سَمْت الرأس* (samtara's) «ճանապարհ գլխի վրայով» արտահայտությունից, որի երկրորդ բաղադրիչը՝ *الرأس* (ar-ra's), փոխառու լեզուներում դուրս է մղվել: Ինչ վերաբերում է *զենիթ* բառի այլ՝ «ամենաբարձր դիրքը, որին մարդը կարող է հասնել» կամ «որևէ բանի զարգացման բարձրագույն աստիճանը» փոխաբերական իմաստներով կիրառությանը, ապա այն ձեռք է բերվել ֆրանսերենում, որից անցել է ռուսերենին ու հայերենին [9, էջ 16]: Այս դեպքում ևս կարելի է արձանագրել միջնորդ լեզվի ազդեցությամբ նոր բառիմաստի առաջացումը, բառի փոխաբերական իմաստով կիրառությունները:

Դիտարկենք արաբական նույն՝ *ṣifr* արմատից ծագող երկու բառ՝ *զրո* և *շիֆր*: Հայերենի հիմնարար մի շարք բառարաններում «Միջին հայերենի բառարան»-ում, «Հայերեն արմատական բառարան»-ում (այսուհետ՝ ՀԱԲ), «Հայերեն ստուգաբանական բառարան»-ում, *զրո*

¹ 19-րդ դարավերջին հիմնադրված «Արսենալ» ֆուտբոլային ակումբի անվանումը ծագում է վերոնշյալ բառակապակցությունից. ակումբի առաջին խաղացողները թագավորական զենքի արտադրամասի աշխատակիցներ են եղել:

բառը վկայված չէ: Բառի առաջին՝ *գրո* արձանագրումը հանդիպում ենք Ստ. Մալխասյանցի «Հայերեն բացատրական բառարան» քառահատորում, որպես ֆրանսերենի *zéro* ձևից փոխառված. ֆրանսերենին անցել է արաբերենից: Հայերենում կիրառվում է իմաստային բազմազանությամբ՝ «1. տասը թվանշաններից մեկը, 2. ջերմության չափման այն աստիճանը, երբ ջուրը սկսում է սառչել», ունի նաև փոխաբերական իմաստով գործածություն՝ «ոչնչություն, ոչ մի արժեք չունեցող» [5, էջ 4]:

ՕԲԲ-ում նշվում է որպես ֆրանսերենի *zéro* ձևից ռուսերենի միջոցով հայերենին անցած փոխառություն: Բառի արաբական ծագման մասին հիշատակումներ չկան: Նշենք, որ բառը ֆրանսերենին անցել է իտալերենի *zéfiro* ձևից, որն ունի արաբերեն *şifr* նախատիպը [12, էջ 1312]: Նախաիսլամական շրջանում նշանակելով «դատարկ»՝ թարգմանական գրականության (հիմնականում հնդկական փիլիսոփայության) զարգացման շրջանում այն կիրառվել է նաև «զրո» իմաստով, որն աստիճանաբար դարձել է առաջնային իմաստը:

Արաբերեն *şifr* նախատիպից է կազմված մեկ այլ բառ՝ *շիֆր*՝ «ծածկագիր» իմաստով: Ստ. Մալխասյանցի ՀԲԲ-ում այն նշվում է որպես ռուսերենով միջնորդավորված, ֆրանսերենի *chiffre* ձևից անցած բառ՝ «անվան և ազգանվան սկզբնատառերից կազմված փակագետ, 2. գաղտնագիր» իմաստներով: ՕԲԲ-ը նշում է նույնը՝ ավելացնելով «գրանիշ» իմաստը [4, էջ 399]:

Գրական հայերենի «սուրճ» և «սրճարան» բառերի առօրյա-խոսակցական համարժեքներն են համապատասխանաբար *կոֆե* և *կաֆե* բառերը: Արդի բառարաններից ՕԲԲ-ն նշում է, որ բառը փոխառվել է ռուսերենից, որին անցել է հոլանդերենի *coffie* ձևից: Տրվում է բառի արաբական ծագումը, սակայն նախատիպը չի նշվում: Ստ. Մալխասյանցի ՀԲԲ-ի համաձայն՝ բառի արաբերեն համարժեքն է *kahve* «1. մշտադալար փոքր ծառ կամ թուփ, 2. սուրճի հատիկ» իմաստներով: Հ. Աճառյանի ՀԱԲ-ում որպես «սուրճ» բառի խոսակցական ձև՝ տրվում է *խահուէ* (*խահվէ/ղահվէ*) բառը [2, էջ 319], որը վկայված է Բժշկարանում: Այն ծագում է արաբ. *qahva* բառից²: Դրանից փոխառել են թուրքերենը՝ *qahve* տարբերակով, եվրոպական լեզուները, ռուսերենը:

² Արաբերեն բառի ծագման վերաբերյալ տեսակետները տարբեր են: Մի տեսակետի համաձայն՝ բառը ծագում է արաբերեն *qawwa* «աղքատ» բառից [15, էջ 9]: Միջնադարյան արաբական բառարաններն ավանդաբար արձանագրել են, որ *qahva* բառը նշանակում է

Հատկանշական է, որ հայերենի արևմտյան խմբակցության բարբառային թուրքերենից անցած ձևերում *խախվէ /ղահվէ*³ բառն ունի և՛ «սուրճ», և՛ «սրճարան» իմաստները [3, էջ 160], մինչդեռ արևելյան խմբակցության բարբառներում կիրառվում են ռուսերենից փոխառված առանձին՝ *կոֆե / կոփե* «սուրճ» և *կաֆե* «սրճարան» ձևերը: Վերջինը ռուսերենին անցել է ֆրանսերենի *café* ձևից. այն արաբերենում չկա («սրճարան» բառի համար արաբերենում գործածվում է *مقهى*(maqha) բառը), ուստի չէր կարող լինել թուրքերենում և նրանից փոխառվել արևմտյան խմբակցության բարբառներում:

Ինչպես կարելի է նկատել, միևնույն նախատիպ ձևը, տարբեր լեզուների անցնելով, ենթարկվում է հնչյունական, բառիմաստային փոփոխությունների, ինչպես նաև միևնույն փոխառու լեզվում, տվյալ դեպքում հայերենի երկու տարբերակներում, տարբեր միջնորդ լեզուներից անցած լինելու հետևանքով ունի հնչյունական և բառիմաստային տարբերություններ՝ պայմանավորված միջնորդ լեզուների ազդեցություններով:

Եզրակացություններ

Միջնորդավորված փոխառությունների բնորոշման և դասակարգման սկզբունքները լեզվաբանական տեսական գրականության մեջ ոչ ամբողջությամբ են պարզաբանված: Սրա հետևանքով միևնույն բառային միավորի ծագման կամ փոխառու լեզվին անցման ուղիների վերաբերյալ բառարանագրական տարբեր աղբյուրներում կարող են արձանագրված լինել տարբեր տվյալներ: Մասնավորապես, մի դեպքում օտար բառի աղբյուր կարող է նշվել այն լեզուն, որում առկա է նախատիպը, այլ դեպքում՝ միայն միջնորդ լեզուն, որն էական ազդեցություն է ունեցել

«գինի» հաշվի առնելով նրա վառ արտահայտված մուգ գույնը և ծագում է *قهية*(qahiya) «ախորժակ չունենալ» բայից [14, էջ 557-558]: Թեև ըստ ստուգաբանության՝ բառի ծագումը կապվում է «գինի» բառի հետ, առավել լայն տարածում ունի այն կարծիքը, համաձայն որի՝ այն ամենայն հավանականությամբ կապված է Եթովպիայի Կաֆֆա շրջանի անվան հետ, որը բույսի հայրենիքն է: Հատկանշական է սակայն, որ այնտեղ սուրճն այլ *bāno* անվանումն ունի, որը արաբերենը փոխառել է «հում սուրճ» իմաստով: Ժամանակակից արաբերենում *qahwa*-ն ունի այդ բոլոր իմաստները՝ «1.սուրճ, 2.սուրճի հատիկ, 3.գինի»: Հատկանշական է նաև, որ «սրճարան» բառի համար գործածվում է այլ *maqha* բառը:

³ Հայերենի արևմտյան խմբակցության մի շարք բարբառներում, որոնց բառն անցել է թուրքերենից, հանդիպում են այլ զուգաձևեր ևս՝ *խայֆէ* (Ն.), *կայիվա* (Պ.), *կայիֆա* (Վ.) [3, էջ 160]: և այլն:

տվյալ բառային միավորի վրա՝ հանգեցնելով հնչյունական, հաճախ նաև բառիմաստային փոփոխությունների և զարգացումների: Միաժամանակ փոխատու լեզվում միևնույն նախատիպն ունեցող բառային միավորը կարող է փոխառու լեզվում հնչյունական և բառիմաստային փոփոխություններով դրսևորվել՝ պայմանավորված միջնորդ լեզուների ազդեցություններով: Այս պարագայում ոչ ստուգաբանական մակարդակում, բառի պատմական զարգացմանը տեղյակ չլինելու պարագայում բառարանագրական աղբյուրներում երբեմն չի արձանագրվում օտար բառային միավորի ծագումը:

Գրականության ցանկ

1. Aghayan Ed., Ardi hajereni batcatrakan bararan [Explanatory Dictionary of Modern Armenian], Yerevan, 1976.
2. Ačaryan H. Hajeren armatakan bararan [Armenian Root Dictionary], Yerevan, 1973.
3. Ačaryan H., Thurqerenē p'oxareaal barer Polsi haj joghovrdakan lezuin mēj hamematut'eamb Vani, Gharabaghi ev Nor Naghijevani barbarnerun [Turkish Loanwords in the Armenian popular of Constantinople in Comparison with the Dialects of Van, Karabakh, and New Nakhichevan], Moscwua-Vagharshapat, 1902.
4. Hayrapetyan A., Otar bareri bararan [Dictionary of Foreign Words], Yerevan, 2011.
5. Malkhaseants St., Hayerēn bacatrakan bararan [Explanatory Dictionary of the Armenian Language], Yerevan, 1944-1945.
6. Jahukyan G., Hayeren stugabanakan bararan [Etymological Dictionary of the Armenian Language], Yerevan, 2010.
7. Al-Qadimi M. G. Č, Arabskie zaimstvovaniya v russkom yazike [Arabic Loanwords in the Russian Language], Vestnik, VGU, Seriya: Lingvistika i mejkulturnaya kommunikaciya, M., N 1, 2010.
8. Bakhtiyarova A. N., Fatkullina F. G., Arabskie zaimstvovaniya v leksicheskoy sisteme russkogo yazika, Filologicheskie nauki: Fundamentalnie issledovaniya [Arabic Loanwords in the Lexical System of the Russian Language], M., N2, 2015.
9. Gabreeva N., Svetlova R., Lesina G., Arabskie zaimstvovaniya v russkom yazike, voshedshie v yazik pri posredstve frantsuskogo, Filologuiya i kultura [Arabic Loanwords in the Russian Language Borrowed through French, Philology and Culture], 3, 2024.

10. Sepir Ė., Yazik. Vvedenie v izucheniye rechi [*Language: An Introduction to the Study of Speech*], 2025.
11. Ėl'- Sultani M. M. Is., Arabskie zaimstvovaniya v russkom yazike i osobennosti ikh aktualizacii v noveyshiy period, Prepodovatel' XXI vek [Arabic Loanwords in the Russian Language and the Specific Features of Their Actualization in the Most Recent Period, *Prepodavatel XXI vek*], 2018.
12. Tarek A., L'influence linguagière de l'arabe sur le francais contemporain [*The Linguistic Influence of Arabic on Contemporary French*], S., 2022).
13. Kaye, Alan S. "The Etymology of 'Coffee': The Dark Brew." *Journal of the American Oriental Society*, vol. 106, N. 3,
14. Pendergrast M., *Uncommon Grounds: The History of Coffee and How It Transformed Our World*, Basic Books, 2010
15. Origin and history of coffee, Online Etymology Dictionary <https://www.etymonline.com/word/coffee>, (accessed July 12, 2025).